

Bijlage HAVO
2025

tijdvak 2

Nederlands

Tekstboekje

Tekst 1 Dierenliefhebbers moeten eigenlijk geen huisdier nemen

(1) Bij ons in de buurt woonde een oude alcoholist. In het voorbijgaan stopte hij weleens, keek me verwachtingsvol aan, zei iets als “juu” en sjokte na een verontschuldige grimas verder. In zijn kielzog bevond zich steevast een verkreukeld hondje, van het type dat nooit jong was geweest, met uitpuilende, troebele oogjes. Ze waren samen alleen op de wereld.

(2) Huisdieren zijn er om het lot van hun baas te verlichten. Daarmee kunnen ze pech of geluk hebben. Dat blijkt eens te meer nu veel mensen de coronaverveling¹⁾ proberen te verdrijven door een hond of kat aan te schaffen. De dieren kunnen afkomstig zijn uit Oost-Europese fokfabrieken of uit dubieuze adoptiehandel. Maar ook als ze eenmaal veilig hier zijn, is de ellende niet voorbij. Want wat gebeurt er met al die dieren als de eigenaren niet langer thuiswerken, maar weer naar kantoor moeten? De asielen komen vast vol te zitten. En zelfs als ze mogen blijven, is dat geen garantie voor een aangenaam bestaan. Een groot deel van de tijd zullen ze weinig anders te doen hebben dan wachten tot hun baas thuiskomt en iets met ze onderneemt.

(3) Als je huisdieren vergelijkt met dieren in de bio-industrie, het circus of de dierentuin lijken ze beter af. Ze zitten niet in ellendige hokken, worden niet op een afschuwelijke manier geslacht, lijden geen pijn en hoeven niet op te treden. Ze mogen bij het vrouwtje in bed slapen,

krijgen medicijnen tegen iedere kwaal, eten peperduur voer, hebben eigen speelgoed, een eigen politieke partij en kunnen – als ze gestoord raken – in therapie. Overal waken deskundigen over hun welzijn.

(4) Maar hoe je het ook wendt of keert: huisdieren zijn gevangenen. Zelfs als ze intens worden liefgehad, blijft de verhouding vergelijkbaar met die van een sultan tot zijn favoriete slavin. Een tedere dictatuur. Welk mens zou voor zo'n lot kiezen? Toch worden intelligente, gevoelige wezens gedwongen tot levenslange verveling. Wellicht lijden ze er minder onder doordat ze door generaties opsluiting en fokkerij zijn afgestompt. Op straat wandelen anatomische drama's die voor honden doorgaan: met platte neuzen, scheve pootjes, te krappe schedels en vachten die ze zelf niet kunnen schoonhouden. Het is bijna onvoorstelbaar dat ze afstammen van veel intelligentere voorouders, laat staan van wolven.

(5) In het boek *De ontdekking van Frankrijk* beschrijft Graham Robb honden zoals ze bedoeld zijn. Deze negentiende-eeuwse dieren waren zo slim dat ze zelfs meehielpen bij criminele activiteiten. Helemaal zelfstandig smokkelden hondenbendes 's nachts illegale waar de grens over, ondertussen controleurs ontwijkend door zich in greppels te verschuilen of hun route te verleggen. Honden die werden gepakt, kregen de kogel – zo

85 gevaarlijk was het werk. Maar als
ze slaagden, wachtte hun een
portie lekker eten. De huidige
honden zijn veel te dom voor dit
soort streken en hebben ook geen
90 ruimte de intelligentie die hun nog
rest werkelijk te gebruiken.
(6) Als kattenverslaafde vraag ik me
regelmatig af waarom ik niet zonder
huisdier kan. Omdat het tenminste
95 een overzichtelijke verhouding is?
Een laatste contact met de natuur?
Als ik de kat vruchteloos naar een

duif zie mekkeren – hij is een jager
van niets – vrees ik dat hij vaag
100 snapt hoe doelloos zijn bestaan is.
Eigenlijk zou het van dierenliefde
getuigen geen hond, kat, vogel of
konijn meer te nemen.
(7) Of de oude alcoholist ook naar
105 dit inzicht heeft gehandeld, valt te
betwijfelen, maar opeens zag ik
hem en zijn scharminkel nergens
meer wandelen. Hopelijk heeft de
hond zijn baasje nog even over-
110 leefd.

Mirjam Janssen, de Volkskrant, 10 mei 2021

Mirjam Janssen is historicus en journalist.

noot 1 Deze tekst is geschreven tijdens de coronapandemie, toen mensen bovengemiddeld vaak thuisbleven en thuiswerkten om verspreiding van het coronavirus tegen te gaan.

Tekstfragment 1

(1) Femke Pasquino-de Harde heeft een website die huisdieren en (nieuwe) baasjes met elkaar matcht. Ze leest de redenen voor waarom mensen hun in coronatijd aangeschafte hond of kat weer bij haar op de site zetten: “Huisdiereigenaren moeten weer naar kantoor. De honden en katten die zijn aangeschaft, zitten eenzaam thuis”.

(2) Een veelgehoorde reden waarom eigenaren afstand doen van hun viervoeter, is vanwege gedragsproblemen van de hond. “Puppy’s moeten in het eerste half jaar gesocialiseerd worden. Dit doe je vaak bij een hondenschool, maar die waren in coronatijd dicht.”

(3) Verschillende dierenwelzijnsorganisaties zien echter geen teruggave van de coronapuppy’s en honden. Toch is er wel degelijk iets aan de hand met de aangeschafte coronagezelschapsdieren, zegt Josephine Woltman Elpers, lector dierenwelzijn bij Hogeschool Van Hall Larenstein. “Veel mensen die in corona een dier hebben aangeschaft, hebben niet de juiste informatie over de verzorging of het gedrag van het dier gekregen. Bij bijvoorbeeld konijnen gaat het vaak mis. Ze lijken een hoog knuffelgehalte te hebben, maar een konijn vindt het helemaal niet leuk om opgepakt en geknuffeld te worden. Het konijn voldoet dan niet aan de verwachting van de eigenaar en wordt na een tijdje weer afgestoten.”

RTL Nieuws, 14 juni 2022

Tekstfragment 2

(1) De Stichting DierenLot vertegenwoordigt driehonderd kleine en grote dierenorganisaties door het hele land, waaronder veel asielen. “Er lijken zich inderdaad niet veel mensen met honden en volwassen katten te melden”, bevestigt woordvoerder Jane van den Berg. Zij bemerkt wel een toename van het aantal teruggebrachte knaagdieren, konijnen en kittens.

(2) De toename van ‘coronadieren’ lijkt volgens Stichting DierenLot de toestroom van kittens te verklaren. “Ongecastreerde katers gaan zich al vrij jong vermenigvuldigen. Nieuwe eigenaars zitten vaak niet te wachten op een nest vol kittens en willen daar dan vanaf.”

(3) De Dierenbescherming merkt wel op dat er elk jaar rond de zomer een piek in het aantal gedumpte kittens wordt waargenomen. “Wij durven deze trend niet per se aan corona toe te schrijven”, zegt woordvoerder Nagtegaal.

Robbert Blokland, www.nu.nl, 4 oktober 2021

Tekst 2 Waarom zijn juist vrouwelijke thrillerschrijvers zo succesvol?

(1) Wie kijkt naar de lijst met bestverkochte Nederlandse thrillers van de afgelopen tien jaar, moet concluderen dat vrouwelijke schrijvers het genre domineren. In de top 10 staan maar liefst acht vrouwen. En Baantjer. En Suzanne Vermeer, van wie we niet weten wie er achter het pseudoniem schuilgaat.

(2) Uit cijfers van de CPNB bleek vorige week dat de verkoop van Nederlandstalige fictie in 2022 afnam, terwijl boeken in het Engels steeds beter verkochten. De thriller van eigen bodem kan redding bieden voor het boekenvak, want dit jaar komen bijna alle belangrijke Nederlandse thrillerauteurs, zoals Esther Verhoef, Saskia Noort, Marion Pauw en Loes den Hollander, met een nieuw boek. Goed nieuws, zou je denken.

(3) Vreemd genoeg wordt er in Nederland door de andere schrijvers en recensenten uit de literaire wereld nog altijd neergekeken op de door een vrouw geschreven psychologische thriller. Gert Jan de Vries, thrillerrecensent voor *NRC*, nam de term “oestrogeenthiller” in de mond en schrijfster Connie Palmen zei in een talkshow dat de thriller “leeft bij de gratie van het cliché”. Schrijver Tomas Ross liet in 2019 op een blog weten dat “de hausse aan thrillerschrijfsters (...) veel vertrutting in het genre” heeft opgeleverd. “Ze staan niet aan de top omdat ze de beste thrillers schrijven, maar omdat ze sterke uitgevers hebben met veel marketingpower”, stelde Henk

Vlaming, thrillerredacteur van *De Leesclub van Alles*, in 2020 in *de Volkskrant*. “Binnen de thrillerwereld worden vrouwelijke auteurs die goed verkopen niet voor vol aangezien”, zei Saskia Noort in datzelfde jaar, ook in *de Volkskrant*. “We zijn een bedreiging, of geen échte thrillerschrijvers, we zijn te soft, te commercieel.”

(4) Waarom worden deze thrillers van vrouwelijke hand in Nederland met dedain bekeken? Het is een vraag die mij als debutant in het genre interesseert – mijn thriller *Het perfecte zusje* ligt sinds deze week in de winkel.

(5) “Vertrutting van het genre? Dat is dikke vette onzin”, reageert Sander Verheijen, thrillerliefhebber en hoofdredacteur van boekensite en lezerscommunity *Hebban*, als ik hem hierover bel. “Het zijn opmerkingen geboren uit jaloezie van de oude garde Nederlandse thrillerschrijvers die zagen dat hun markt, die al niet groot was, werd overgenomen door vrouwen.” Volgens Verheijen is in Nederland te lang gedacht dat thrillers door mannen geschreven moesten worden. Daarin liepen we achter op de Verenigde Staten, waar een auteur als Patricia Cornwell in de jaren negentig al populair was.

(6) Waarom juist de vrouwelijke thrillerschrijver het zo goed doet in ons land heeft allereerst te maken met een simpel sommetje. “Er zijn meer vrouwelijke lezers dan mannelijke. En vrouwen lezen vrouwen”, zegt Verheijen. “Iedere lezer is toch

85 op zoek naar herkenning.” Puur
kijkend naar de verkoopcijfers zou
je kunnen zeggen: als schrijver
moet je het hebben van de
45-plusvrouw.

90 **(7)** In de psychologische thriller is
het hoofdpersonage vaak een
zelfstandige, vrijgevochten vrouw
die te maken krijgt met problemen
in de privésfeer, waardoor de
95 onderlinge verhoudingen op scherp
komen te staan. “*Domestic noir*”¹⁾
wordt dit genre ook wel genoemd.
(8) De Britse auteur Julia Crouch
bedacht deze term in 2013 om haar
100 eigen werk te typeren. Volgens haar
speelt het *domestic noir*-genre zich
“voornamelijk af in huizen en op het
werk, houdt het zich grotendeels
(maar niet uitsluitend) bezig met de
105 vrouwelijke ervaring, is het
gebaseerd op relaties en gaat het
uit van een breed-feministische
opvatting dat de huiselijke sfeer een
uitdagende en soms gevaarlijke
110 omgeving is”. Oftewel: het is niet de
seriemoordenaar die je moet vre-
zen, maar je jaloeerse echtgenoot.
(9) Is dit de vertrutting waar Tomas
Ross op doelde? Want inderdaad:
115 in deze categorie psychologische
thrillers is vaak geen sprake van
wilde achtervolgingen, politieke
vetes, drugsbaronnen en recher-
cheurs met een alcoholprobleem.

120 **(10)** Het is goed te verklaren
waarom juist vrouwelijke thriller-
schrijvers inspiratie putten uit huis-
tuin-en-keukensituaties: misdaad is
ook vaker persoonlijk voor vrouwen.
125 Elk uur worden vijf vrouwen ver-
moord door een partner of een
familielid, meldde een rapport van
de Verenigde Naties. In de media is
er momenteel veel aandacht voor
130 dit gegeven. “Vrouwen zijn altijd
alert op gevaren. Daarom schrijven

zij er meer over. En misschien in-
dringender”, zei de Amerikaanse
bestsellerauteur Karin Slaughter
135 ooit in een interview.
(11) Vrouwelijke auteurs zijn beter
in staat om geloofwaardig over dit
soort angstgevoelens te schrijven,
meent de Spaanse Elena Avanzas
140 Álvarez, die aan de Universidad de
Oviedo onderzoek doet naar vrou-
wen in de misdaadliteratuur. “Alle
vrouwen kennen het gevoel dat ze
’s avonds op straat een inschatting
145 moeten maken of ze veilig zijn.
Thrillers haken in op die angsten en
spelen ermee. En dat is lekker. Als
lezer kruip je in de rol van de hoofd-
persoon, maar wel vanuit de veilig-
150 heid van je eigen huis. Elk moment
kun je het boek wegleggen en een
aflevering van de comedyserie
Friends gaan kijken.”
(12) Dat deze boeken zich niet
155 afspelen op het wereldtoneel maar
in een Vinex-wijk²⁾, betekent niet
dat we ze moeten afdoen als
onbelangrijk geneuzel. Want dat is
nogal denigrerend. “Alfred
160 Hitchcock³⁾ gebruikte ook *domestic
noir*-verhalen als inspiratie voor zijn
films, met het idee dat er gevaar
schuilt in het alledaagse”, zegt
Avanzas Álvarez.

165 **(13)** Vaak loopt het hoofdpersonage
tegen zaken aan waar vrouwen
vandaag de dag mee worstelen. Of
het nou gaat om een echtscheiding,
scheve machtsverhoudingen of alle
170 rollen die vrouwen moeten vervul-
len: van succesvolle werknemer tot
zorgzame moeder. In die zin is de
betekenis van deze boeken in de
populaire cultuur van groot belang.
175 Volgens thrillerauteur en tweevou-
dig Gouden Strop-winnaar⁴⁾ Marion
Pauw zie je in een thriller boven-
dien dat de vrouwelijke hoofd-
persoon zich van dat juk bevrijdt.

180 “Ze stapt uit het stramien en moet
uit een ander vaatje tappen.”
(14) Dat thrillers minder aanzien
genieten ten opzichte van romans
komt doordat recensenten in het
185 Nederlandse taalgebied erg bezig
zijn met of iets literatuur is of niet,
meent Sander Verheijen. “Dat zie je
nergens ter wereld zo heftig als bij
ons.”
190 **(15)** “In Nederland wordt de thriller
door de literaire elite nog steeds
gezien als een streekromannetje”,
zegt auteur Tomas Ross. Komt dat
volgens hem door de “vertrutting”?
195 “Met die eerdere uitspraak doelde ik
op de kwaliteitsvermindering van
het genre, doordat uitgevers op-
eens massaal thrillers van vrouwen

uitbrachten na het succes van
200 Saskia Noort en Simone van der
Vlugt.” Veel ervan was “formule-
werk, zoals in een bouquetreeks”⁵⁾,
zegt de schrijver. “Maar er zijn ook
genoeg goede vrouwelijke schrij-
205 vers, zoals Marion Pauw en Anya
Niewierra.”
(16) Dat het plotgedreven verhaal
per definitie minderwaardig lijkt te
zijn is onterecht, benadrukt Marion
210 Pauw. “Eigenlijk zou ik willen be-
weren dat het schrijven van een
goede thriller lastiger is dan het
schrijven van een roman. Een actie-
scène elegant op papier krijgen is
215 verschrikkelijk lastig.” Daar sluit ik
mij volledig bij aan.

Anna van den Breemer, de Volkskrant, 4 februari 2023

Anna van den Breemer is journalist en auteur van diverse non-fictieboeken en de thriller Het perfecte zusje.

noot 1 *Domestic noir*: literair subgenre binnen de misdaadromans dat zijn oorsprong vindt in de ‘*film noir*’, een stijl van vooral misdaadfilms die in de jaren 40 van de twintigste eeuw tot ontwikkeling kwam

noot 2 Vinex-wijk: nieuwbouwwijk, gebouwd na 1990 (door velen als saai en eenvormig gezien)

noot 3 Alfred Hitchcock: beroemde Britse filmregisseur van wie sommige films tot de ‘*film noir*’ kunnen worden gerekend

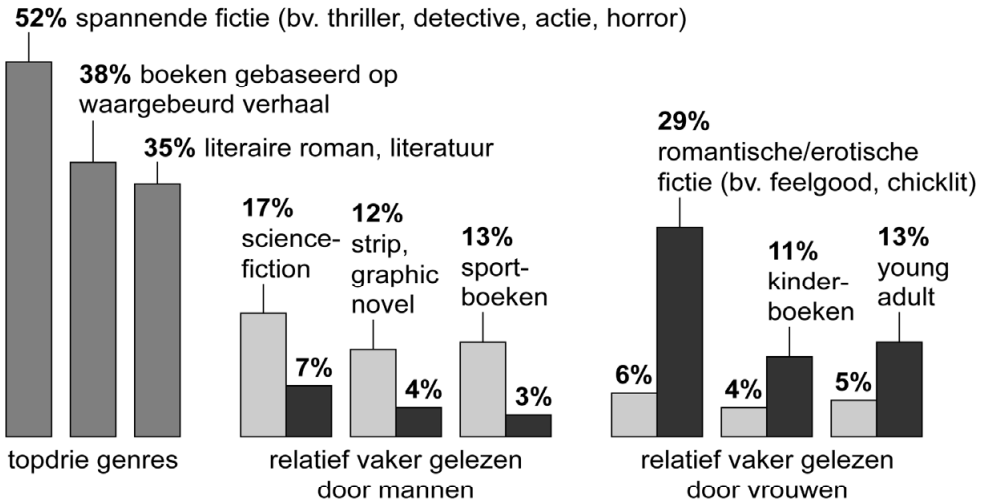
noot 4 Gouden Strop: literatuurprijs voor de beste (oorspronkelijk) Nederlandstalige spannende roman

noot 5 bouquetreeks: reeks van clichématige boekjes met zeer romantische fictie

VAN PENSIONADO TOT TIKTOKTIENER: DEZE MENSEN HOUDEN DE NEDERLANDSE BOEKENMARKT OVEREIND

MEERDERHEID LEZERS LEEST THRILLERS

Percentage lezers dat aangeeft dit genre te lezen, 2023

Legenda:

- alle lezers
- mannen
- vrouwen

Serena Frijters, de Volkskrant, 15 maart 2024

Tekst 3 Knoop eens een gesprek aan met iemand met wie u niets deelt

(1) Een tafel in een heel grote hal. Twee mensen en twee koppen koffie. Er is niet veel nodig om een wezenlijk menselijk fenomeen tot stand te laten komen. Woorden en zinnen die worden uitgewisseld. Er dreigt geen gevaar en er hoeft niets te gebeuren. Ze praten, gewoon omdat ze in elkaar geïnteresseerd zijn. Er wordt veel gezegd of weinig. Soms zijn de woorden beladen, soms hebben ze een cynische ondertoon. En soms is de stilte zelfs belangrijker dan de woorden die worden uitgesproken. Het is voor mij een belangrijk onderdeel van mijn werk, in de spreekkamer en daarbuiten. Het gesprek vormt een wezenlijk onderdeel van wie we zijn. Toch wordt ook dat met uitsterven bedreigd. Nog even en het gestotter van het ongemak in onze conversaties is ingeruild voor soepele aanvullingen van apparaten. Dit is een pleidooi voor het behoud van het gesprek.

(2) Wanneer had u voor het laatst een spontaan gesprek met een onbekende? Het was in het tijdperk vóór de apparaten een frequente bezigheid. Wachtend op de bus, bij de groenteboer, in een volle wachtkamer: de gezamenlijke verveling gaf aanleiding tot een uitwisseling van woorden. Lang niet altijd gewenst en ook lang niet altijd onderhoudend, maar al met al toch een erkenning van het feit dat we voortdurend deel uitmaken van een sociale omgeving.

(3) Die toevallige dialoog lijkt in razend tempo uit ons leven te verdwijnen. Elk moment van leegte of stilte wordt ingevuld door apparaten

die een eindeloze stroom aan ongelezen berichten, te checken feeds, gemakkelijke filmpjes en ander ogenschijnlijk belangwekkend nieuws tevoorschijn tovert. Wie zijn telefoon ontgrendelt, vergrendelt nagenoeg elk zintuiglijk contact met zijn omgeving. Iedereen herkent de irritante waas waar je doorheen lijkt te moeten praten als je iets wilt zeggen tegen iemand die op z'n telefoon zit. Andersom is de wereld een ver oord als je in de digitale wereld van berichten en 'nieuws' bent gezogen. Het lijkt zo onschuldig, het doden van de verveling.

(4) Niets is minder waar. Het gesprek, functioneel of voor de lol, ongemakkelijk of betekenisvol, confronteert ons met een andere wereld; die van degene met wie je spreekt. Het 'spreek'uur is letterlijk een eindeloze parade van mensen die andere verwachtingen hebben over wat komen gaat, wat belangrijk is voor een goed resultaat en welke rol ik als arts speel in dit proces. Het is een komen en gaan van mensen die ik nog nooit eerder zag, die me voortdurend confronteren met mijn eigen beperkte blik. Want hoe is het leven met een scootmobiel? Of als tomatenplukker zonder verzekering, die eigenlijk zijn arm nog niet mag gebruiken na een operatie? Of voor een vrouw die haar pols geen rust wil geven, omdat anders haar demente man naar een verzorgingstehuis moet?

(5) Gesprekken voeren is moeilijk. En je kan het alleen leren door het te doen. Naarmate onze samenleving

85 digitaler wordt en de gesprekken
schaarser, lijken we te verleren hoe
we confrontaties met elkaar aan
moeten gaan. Als een co-assistent
met me meeloopt, moet ik een digi-
90 taal feedbackformulier invullen (geef
ons alsjeblieft gewoon twee bonnen
voor een kop koffie in het
personeelsrestaurant). Collega's en
vrienden spreken elkaar meer in een
95 whatsappgroep (en dan nog vooral in
emoticons) dan in het echt. We blij-
ven individuen tot we zover tegen-
over elkaar komen te staan dat het
gesprek verwordt tot twee parallelle
100 monologen, waarin elk vermogen tot
luisteren de das om is gedaan. Laat
staan dat we nog in stilte (zonder
afleidende apparaten) in elkaars
aanwezigheid kunnen zijn.
105 **(6)** De afgelopen tijd valt me ook op
dat de afname van confrontaties ook
als een bezuinigingsmaatregel wordt
gezien. Zo zijn er veel ziekenhuizen
waar op de polikliniek geen receptie
110 meer is waar iemand een vraag kan
stellen; grote bedrijven hebben zich
volledig afgeschermd met een
klantenservice als slotgracht; de
supermarkt is een publieke ruimte
115 waar je met je zelfscanner en bij-
behorende kassa geen woord met
een medeburger hoeft te wisselen.
Praten in de publieke ruimte is iets

voor psychiatrische patiënten,
120 verwarde ouderen of spelende
kleuters.
(7) Het is aan ons om dit verschijnsel
een halt toe te roepen. Gaat u de
komende weken met vakantie? Doe
125 dan een dagje vliegtuigmodus en laat
de toevalligheid van de nabijheid van
andere sociale wezens haar gang
gaan. Zet de radio een keer uit in de
auto en zit een tijdje zwijgend naast
130 elkaar. Doe op de camping samen de
afwas en leer uw jonge puber wat het
leven is zonder een digitale dimen-
sie. Knoop een gesprek aan met
iemand van wie u zeker weet dat u
135 helemaal niets met hem of haar
gemeen hebt. Geef de ongemak-
kelijkheid een kans.
(8) Terug naar de tafel met de
koppen koffie. Wat een verademing
140 is dan de grote hal waarin Theo
Maassen in *Zomergasten*¹⁾ deze
weken een ode brengt aan het
gesprek. Leunend met zijn kin op een
hand lijkt hij met de gast in een kroeg
145 te zitten waar de dialoog in al haar
ongemak op gang mag komen. Het
mag stil zijn, er mogen dingen ver-
geten worden en er zijn eigenlijk
geen regels. Er is een kans dat er
150 werkelijk een gesprek ontstaat. En
dat is iets wat we moeten koesteren,
meer dan we denken.

Emma Bruns, NRC, 11 augustus 2023

Emma Bruns is arts-onderzoeker en chirurg in opleiding en schrijft geregeld voor NRC.

noot 1 Zomergasten: televisieprogramma waarin een bekende gast diepgaand geïnterviewd wordt, met in 2023 Theo Maassen als interviewer

Tekstfragment 3

Nee, app-contact is niet oppervlakkig

(1) Appen is van wezenlijk sociaal belang. Niet alleen omdat we even snel kunnen afspreken wanneer we elkaar in het echt zullen zien, maar vooral ook omdat velen van ons zo nu en dan gewoon echte gesprekken voeren over de app. Gesprekken die soms, waag ik te stellen, niet eens gevoerd hadden kunnen worden in het ouderwetse, zogenaamd echte leven. Persoonlijk kan ik soms opener zijn via de app dan ik in het echt durf te zijn.

(2) Als ik hier zou willen generaliseren, zou ik zeggen dat vluchtige, luchtige appgesprekken – ondersteund door moderne technologie – veel familiecontacten, vriendschappen en relaties heeft verdiept.

Bovendien moet ook niet onderschat worden dat voor veel mensen (vooral voor degenen die het genoeg en misnoegen hebben om in familieapps te zitten) appen zeer welkome, zo niet noodzakelijke, sociale lijm biedt. Wanneer spanning en emoties rijzen, zoals ze doen in families, willen echte gesprekken soms direct stranden, waar digitale communicatie juist nog nét wel kan.

(3) Van koetjes en kalfjes moeten we er niet te veel hebben, maar soms zijn ze nodig om het daarna over lastigere onderwerpen te kunnen hebben. Juist daarbij kunnen onbedoelde intonaties en koude lichaamshoudingen ook het probleem zijn. Ik ben soms blij dat iemand niet kan zien dat ik mijn kaken op elkaar heb geklemd. In het echt was iemand al lang van

mijn steigerende lichaam geschrokken. *Real-life*-communicatie is niet altijd de oplossing, maar soms juist het probleem.

(4) Laten we tot slot niet vergeten dat appen letterlijk grenzeloos is, hoe waardevol het is – in coronatijden al helemaal – om gesprekken te kunnen hebben met mensen verder weg, zonder dat je in je vervuilende auto hoeft te stappen, of om te video-voorlezen met neefjes, nichtjes of kleinkinderen wanneer je nog niet volledig gevaccineerd bent. En dan heb ik het nog niet eens gehad over eindeloze verliefde gesprekken op Tinder of appen met schoolvrienden van lang geleden. Laat staan over de waarde van appen voor personen met mentale of fysieke beperkingen of uitdagingen, voor wie digitale communicatie een verademing is, om niet te zeggen een van de weinige mogelijkheden tot zinnig sociaal contact.

(5) Schiet appen soms tekort? Kun je sommige dingen beter niet over de app bespreken? Is appen soms niet te oppervlakkig? Zijn appjes en al die notificaties niet vaak ontregelend? Leidt appen soms niet tot eenzaamheid? Zeker. Maar daaruit concluderen dat we het voeren van echte gesprekken zijn verleerd, dat alleen mensen achter geraniums nog echt met elkaar praten, inclusief de suggestie dat er geen echte gesprekken of vriendschappen kunnen bestaan in het digitale domein, is de nodige bruggen te ver.

Fleur Jongepier, NRC, 27 augustus 2021

De teksten die voor dit examen gebruikt zijn, zijn bewerkt om ze geschikt te maken voor het examen. Dit is gebeurd met respect voor de opvattingen van de auteur(s). Wie kennis wil nemen van de oorspronkelijke tekst(en), raadplege de vermelde bronnen. Het College voor Toetsen en Examens is verantwoordelijk voor vorm en inhoud van dit examen.